

Κεφάλαιο 3

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

1. Οι τρεις διαστάσεις της EDC/HRE

Η εκπαιδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και η εκπαιδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα (EDC/HRE) εστιάζει σε αυτό που οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν και όχι σε αυτό που θα πρέπει να τους διδάξουν οι εκπαιδευτικοί. Οι τρεις βασικές αρχές που διέπουν αυτήν την προσέγγιση, που έχει στο επίκεντρο τον μαθητή και το αποτέλεσμα, μπορεί να φανούν καλύτερα με ένα παράδειγμα.

- Η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης είναι μια βασική προϋπόθεση της δημοκρατικής συμμετοχής και αποτελεί θεμελιώδες ατομικό και πολιτικό δικαίωμα. Στην EDC/HRE, οι μαθητές γνωρίζουν, κατανοούν και εκτιμούν το δικαίωμα της ελεύθερης γνώμης και έκφρασης και ξέρουν πώς προστατεύεται από το εθνικό τους σύνταγμα. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της μάθησης (γνώσεις, έννοιες και κατανόηση).
- Οι μαθητές μαθαίνουν πώς να χρησιμοποιούν αυτό το θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Ακριβώς επειδή η ενεργή χρήση του δικαιώματος αυτού είναι απαραίτητη για τη συμμετοχή σε μια δημοκρατική κοινότητα, οι μαθητές ενθαρρύνονται επίσης να προβληματιστούν σχετικά με την άποψή τους και να είναι σε θέση να την εκφράσουν με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας να προβούν σε δημόσια επιχειρηματολογία (διάσταση της μάθησης με βάση τις δεξιότητες).
- Για την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, οι μαθητές χρειάζονται θάρρος να εκφράσουν τις απόψεις τους, ακόμη και όταν βρίσκονται σε καταστάσεις όπου αντιμετωπίζουν την πλειοψηφία να τους αντιτίθεται. Και ακούν τις απόψεις των άλλων σε ένα πνεύμα ανεκτικότητας και προσωπικού σεβασμού. Περιορίζοντας τη διαφωνία και την αντιπαράθεση στα ζητήματα και μη προσωποποιώντας τις διαφορές απόψεων, οι συγκρούσεις μπορούν να επιλυθούν με μη βίαια μέσα (διάσταση της κατανόησης με βάση τις στάσεις και τις αξίες).

Αυτό που δείχνει αυτό το παράδειγμα μπορεί να γενικευτεί, όχι μόνο σε ό, τι οι μαθητές θα πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν ασκώντας οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο δικαίωμα, αλλά και στην μάθηση και την εκπαιδευση γενικότερα. Για να είναι σχετική και για να προστεθεί στις ικανότητες ενός ατόμου, η μάθηση πρέπει να ξεδιπλώνεται σε αυτές τις τρεις διαστάσεις που υποστηρίζονται αμοιβαία - γνώσεις, έννοιες και κατανόηση-, δεξιότητες-, και στάσεις και αξίες. Για αρκετές δεκαετίες, εκπαιδευτές και εκπαιδευτικοί έχουν συμφωνήσει σχετικά με αυτή την αντίληψη της μάθησης.

Αν αυτός είναι ο τρόπος που μαθαίνουν οι μαθητές, τι πρέπει να κάνουν οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE ώστε να τους παρέχουν επαρκείς ευκαιρίες για να μάθουν; Εν συντομία, η απάντηση είναι ως ακολούθως.

Στην EDC/HRE, ο στόχος είναι να υποστηρίζει τους μαθητές να είναι νεαροί πολίτες που:

- γνωρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και έχουν κατανοήσει τις συνθήκες από τις οποίες αυτά εξαρτώνται (μάθηση «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα),
- έχουν βιώσει το σχολείο ως μικρο-κοινωνία που σέβεται τις ελευθερίες και την ισότητα των μαθητών του, και έχουν εκπαιδευτεί στην άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και στο σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων (μάθηση «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων),
- είναι, ως εκ τούτου, ικανοί και με αυτοπεποίθηση προκειμένου να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, με μια ώριμη αίσθηση ευθύνης έναντι των άλλων και της κοινότητάς τους (μάθηση «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα).

1.1 Η γνωστική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η EDC/HRE στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση απαιτεί από τους μαθητές να μελετήσουν τα βασικά κείμενα, όπως η Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Για να συνοψίσουμε το παράδειγμα που αναφέρεται παραπάνω, πρέπει να γνωρίζουν ότι κάθε πρόσωπο απολαμβάνει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης και της έκφρασης, καθώς και της ελεύθερης πρόσβασης σε πληροφορίες μέσω μη λογοκριμένων μέσων επικοινωνίας, με εξαιρέσεις δυνατές μόνο για πολύ ισχυρό λόγο και σε περιορισμένες περιπτώσεις (Άρθρο 10 της Σύμβασης).

Το σύνταγμα του κράτους και το νομικό περιβάλλον θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν και να προστατεύουν αυτές τις προδιαγραφές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και οι μαθητές να μπορούν να τις μελετάνε από αυτή την προοπτική. Με αυτό τον τρόπο, μπορούν να κατανοήσουν πόσο σημαντικό, και αναγκαίο, είναι αυτό το δικαίωμα για να υπάρχει η δημοκρατία.

Είναι επίσης απαραίτητο για τους μαθητές να κατανοήσουν το Άρθρο 14 της Σύμβασης, το οποίο ασχολείται με τη βασική αρχή της ισότητας και της μη διάκρισης: άνδρες και γυναίκες, πλούσιοι και φτωχοί, νέοι και γέροι, γηγενείς και μετανάστες - όλοι έχουμε δικαιώματα αυτά ισότιμα. Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών είναι μια εξελισσόμενη διαδικασία και αποτελεί προτεραιότητα στις διατάξεις θεμάτων των δημοκρατικών συστημάτων διακυβέρνησης που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τέλος, οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν γιατί οι ελευθερίες απαιτούν ένα πλαίσιο νόμων και επίσης φέρουν υποχρέωσεις (UDHR, Άρθρο 29). Η ελευθερία της έκφρασης επιτρέπει στους πολίτες να προωθήσουν τα συμφέροντά τους σε μια πλουραλιστική κοινωνία, και σε ένα τέτοιο ανταγωνιστικό περιβάλλον, θα υπάρξουν νικητές και ηττημένοι. Ένα σύνταγμα, κανόνες και νόμοι πρέπει να παρέχουν ένα πλαίσιο που περιορίζει τις ελευθερίες των ισχυρών και προστατεύει τους αδύναμους - χωρίς να νοιμιοποιεί διαφορές. Ωστόσο, οι κανόνες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν κάθε πρόβλημα. Έτσι τα μέλη μιας κοινότητας πρέπει να μοιράζονται μια στάση ευθύνης μεταξύ τους.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένα νομικό πλαίσιο, αλλά κι ένα κανονιστικό επίσης. Αυτό απαιτεί από τους μαθητές να αναγνωρίζουν σε ποιο βαθμό οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όντως υλοποιούνται στο πλαίσιο της σχολικής τους κοινότητας, καθώς και της κοινωνίας στο σύνολό της.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (4.11.1950)

Άρθρο 10

Ελευθερία της έκφρασης

(1) Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

(2) Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνίᾳ δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

Άρθρο 14

Απαγόρευση διακρίσεων

Η χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούσῃ Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνική μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (10.12.1948)

Άρθρο 29

(1) Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

(2) Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Με λίγα λόγια, αυτά τα τρία άρθρα περιγράφουν την ένταση μεταξύ των ατομικών ελευθεριών και την ανάγκη για εξισορρόπηση των δικαιωμάτων των ατόμων μέσα σε ένα πλαίσιο που και περιορίζει και προστατεύει αυτές τις ελευθερίες.

Οι μαθητές που μπορούν να το εξηγήσουν αυτό έχουν μάθει πολλά «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της EDC/HRE.

1.2 Η συμμετοχική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Για να είναι σε θέση να λάβουν μέρος στη δημοκρατία, οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να ασκούν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους - για παράδειγμα, το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία και της ελεύθερης σκέψης, της γνώμης και της έκφρασης. Θα πρέπει επίσης να έχουν ενεργή εμπειρία στην αλληλεπίδραση με τους άλλους - όπως η προώθηση των συμφερόντων τους, η διαπραγμάτευση για συμβιβασμό ή η συμφωνία σχετικά με το πώς καθορίζεται το «γενικό καλό» (UDHR, Άρθρο 29). Θα πρέπει να είναι σε θέση να ενεργούν σε ένα πλαίσιο κανόνων και να αποδεχθούν τα όρια που μπορεί να τους επιβάλλει. Θα πρέπει να έχουν αναπτύξει μια στάση ευθύνης για την ευημερία των άλλων και της κοινότητάς στο σύνολό της.

Με λίγα λόγια, θα πρέπει όχι μόνο να κατανοούν τις επιπτώσεις και τις συνδέσεις μεταξύ των τριών άρθρων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και να εκτιμήσουν τις θεμελιώδεις αξίες τους και να ενεργούν ανάλογα. Με αυτό τον τρόπο, μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων που δεν έχουν ως αποτέλεσμα την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα πρέπει να είναι σε θέση να εξισορροπούν τα συμφέροντά τους με αυτά των άλλων και της κοινότητά τους ως σύνολο.

Οι μαθητές που έχουν εκπαιδευτεί με αυτό τον τρόπο έχουν μάθει πώς να λαμβάνουν μέρος στη δημοκρατία. Αυτή είναι η διάσταση με βάση τη δράση της EDC/HRE - μάθηση «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, δηλαδή, με σκοπό την προώθηση και την προστασία της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

1.3 Η πολιτισμική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Οι γνώσεις και οι δεξιότητες μπορεί να επιτρέπουν σε ένα άτομο να λάβει μέρος στη δημοκρατία από τεχνική άποψη, αλλά δεν μετατρέπουν το εν λόγω πρόσωπο σε δημοκράτη. Στα χέρια των ρατσιστών, για παράδειγμα, αυτό το είδος της τεχνογνωσίας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί δολίως ως όπλο για να επιτεθεί κανείς σε μια δημοκρατική κοινότητα βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε μια πολύ κυριολεκτική έννοια του όρου, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που δεν υποστηρίζονται από τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν έχουν αξία για τη δημοκρατία.

Ως εκ τούτου, η EDC/HRE περιλαμβάνει μια πολιτισμική διάσταση. Η κουλτούρα της διδασκαλίας και της μάθησης πρέπει να αντικατοπτρίζουν το μήνυμα της EDC/HRE.

Ενώ οι μαθητές αποκτούν γνώσεις μέσω της διδασκαλίας (ακούγοντας μια διάλεξη, διαβάζοντας) και ικανότητες μέσω της κατάρτισης (επίδειξη, πρακτική και καθοδήγηση), αναπτύσσουν αξίες και στάσεις μέσα από την εμπειρία.

Για παράδειγμα, οι νέοι οικοδομούν την αυτοεκτίμησή τους μέσω της ενθάρρυνσης από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς τους. Μόνο οι μαθητές που έχουν βιώσει και απολαμβάνουν μεταχείριση με σεβασμό από τους εκπαιδευτικούς τους αναμένεται να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο προς τους συνομήλικούς τους. Οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν μέσα από μια διαδικασία κοινωνικοποίησης στο σχολείο - διδασκαλία «μέσω», ή στο πνεύμα της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν οριστεί από τα Ηνωμένα Έθνη, το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλους οργανισμούς, και περιλαμβάνουν τις αρχές της ισότητας και της μη διάκρισης, τη συμμετοχή και την ένταξη, και τη λογοδοσία.

Ενώ η διδασκαλία «σχετικά» με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να ανατεθεί σε συγκεκριμένα μαθήματα (όπως κοινωνικές σπουδές, ιστορία, αγωγή του πολίτη), η πολιτισμική διάσταση της EDC/HRE, η διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι μια πρόκληση για ολόκληρο το σχολείο - τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία γίνονται η παιδαγωγική κατευθυντήρια γραμμή της σχολικής κοινότητας και ο φακός μέσω του οποίου κρίνονται όλα τα στοιχεία της διοίκησης του σχολείου.